

NYINA MICKUN

Tragikomédia Bayonne-ban¹

Az 1808 március közepén kirobbant forradalom eredményeként, a Madridtól 25 km-re levő királyi rezidencián, Aranjuez-ben a néptömegek megdöntötték IV. Károly uralmát. Vele együtt elsöpörték az egész, gyűlöletes udvartartást, amelynek élén Godoy állott, aki a királyné szeretője és ugyanakkor a király bizalmasa volt. A nép az „áhitott”, a „bálványozott” Ferdinánd trónörökösnek adta át a hatalmat, tőle várván az ország megújulását. Ettől a fejleménytől azonban Napóleon minden elképzelése összeomlott. Mint ismeretes, Napóleon a meghódított országokban úgy rendezkedett be, mint aki saját birtokán intézkedik. Mint egy sakktabla figuráit, úgy váltogatta, ide vagy oda helyezte a királyokat, a grófokat és más hasonló rendű és rangú urakat. Így történt például, hogy az akkoriban csupán földrajzi fogalomként ismert Germánia, amely korábban annyi országból állott, ahány naptól az esztendő, most egyszeriben 40-nél kevesebb fejedelemségre fogyott. A Napóleon által meghódított más népekhez hasonlóan a németek is teljes közönnyel fogadták az ilyen átalakításokat.

Következésképpen Napóleon arra számított, hogy Spanyolország meghódításakor sem kell semmitől tartania, annál is kevésbé, minthogy az 1795–96-os dicstelen háborúban a spanyol csapatok csúfos vereséget szenvedtek. Spanyolországot azért kellett hatalmába kerítenie, mert az angol gazdasági érdekekkel szoros kapcsolatot tartó spanyol arisztokrácia, amelynek óhajait még a mindenható Godoy is kénytelen volt megvédeni, lényegében nem vezette be a kontinentális blokádot. Ezen kívül Napóleon a spanyol gyarmatbirodalomra is áhítozott, amely felett „soha sem szállott le a nap”.

Ferdinánd trónra lépése, a megszabadulás a kamarillától olyan ujjongást váltott ki Spanyolországban, ami egy kis időre feledtette azt a nyugtalanságot, amelyet a francia behatolás keltett. A nép oly sok reményt táplált a hatalomra juttatott Ferdinánd iránt, hogy most bizakodván elcsitul, holott már Ferdinánd első lépései is azt jelezték, hogy a hozzá fűzött reményeknek egy cseppet sem akar megfelelni. Így például a spanyol haladó erők várakozásával ellentétben érintetlenül hagyta az inkvizíciót. Az egyházi birtokok 7%-ának értékesítését viszont leállította, noha egy pápai bulla² már két évvel korábban engedélyezte ezek eladását. Ha figyelembe vesszük, hogy a földtulajdon úgyszólván teljesen immobil volt Spanyolországban, akkor láthatjuk igazán, hogy ennek milyen rendkívüli jelentősége lett volna. Alapjában véve IV. Károly miniszterei is a helyükön maradtak. Hivatalában maradt Pedro Cevallos, a mindenre kész külügyminiszter is. Szükszavúságában is maróan gúnyosak de-Pradt sorai, ahol így jellemzi Cevallos-t: „Ő volt a külügyminisztere IV. Károlynak, azután Ferdinándnak, Hose-nak, a Juntának, a Cortes-nek [a spanyol parlamentnek — A ford.], majd újra Ferdinándnak.”³

Mint a jövődő bizonyítja, a hatalom ellenfelei az értelmetlenségig kegyetlen Ferdinánd, a nálánál erőteljesebb egyéniségekkel behízelgő és szolgálalkú tudott lenni. A mindenható Napóleon jóindulatát talpnyaló hajbókolással akarta kiérdemelni. Most, hogy elfoglalta a trónt, tiszteletéről biztosítandó Murat-hoz küldi de-Parka herceget, Napóleon iránti hódolata jelét Medinaseli és Frias hercegek, valamint Fernan-Nuñes gróf viszi a császárhoz.⁴ Mindazonáltal az örvénylő lelkesedésben a nép észre sem vette és

¹ Ez a tanulmány annak a készülő monográfiának egyik fejezete, amely a spanyol népnek a napóleoni intervenció csapatokkal folytatott harcáról szól. Részletesebben l. „Forradalom Aranjuezben”. Századok, 1983.

² M. Lafuente: *Historia general de España*. Edición económica, Madrid, 1863. t. XII. 149.

³ Pradt: *Mémoires historiques sur la révolution d'Espagne*. Paris, 1916. XXI.

⁴ Conde de Toreno: *Historia del levantamiento, guerra y revolución de España*. Paris, 1836. 62.

így nem értéke szerint nyugtázta ezeket a lépéseket. Sőt, mi több: a legfrissebb eseményekkel hőmpölygő madridiak meglehetősen kedvezően fogadták a 23-án fővárosukba érkező franciákat. Ne feledjük, hogy még azok a spanyolok is, akik nem különösebben gyönyörködtek a francia megszállás láttán, Ferdinánd patrónusaként tartották számon Napóleont, aki sokat tett azért, hogy a spanyolokban táplálja ezt a hitet. Az aranjuéz-i eseményeket megelőző napokban Murat, már a főváros kapuinál állomásozott. A felkelés híre annyira felzaklatta, hogy sebesen elfoglalta Madridot. Döntésében az is közrejátszott, hogy ki akarta használni azt a pillanatot, amíg a nép figyelmét más esemény, — a 24-re virradó reggelén Ferdinánd ünnepélyes bevonulása köti le. Így, ahogyan ez a szituáció kialakult, Murat számára megnyílt a lehetőség, hogy akadálytalanul elfoglalja Madridot. Azonban már a következő napon a francia csapatok azon az útvonalon gyakorlatoztak, amelyen Ferdinánd akart áthaladni. Ezt látván a nép elégedetlenkedett és hangulata csak romlott, amikor Murat nem maradt a rendelkezésére bocsátott helyen, hanem szó nélkül elfoglalta magának Godoy volt palotáját. Voltaképpen úgy viselkedett, ahogyan egy megszállt országban kell, és Napoleon és csatlóssai szokásához híven nyomban szabad kezet adott a rabláshoz. „A falakról leszedette az értékes festményekeket, összehordatta a könyvritkaságokat, megdézsmálta az ezüst edényeket és az arany kengyeleket Godoy házában, ami voltaképpen királyi tulajdon volt” — írja egy korabeli pamflet szerzője.⁵

Az ideiglenesen lecsillapodott tömegeket Ferdinánd trónra lépése után újult erővel ragadta el a nyugtalanság. Bár a madridiak nem rohamozták meg az intervenciókat, és ha a szórványos incidensekből nem is lett felkelés, nyílt harc, ez csupán Ferdinándon múltott. Az őt hatalomra juttató nép bizalmát kihasználva mindenáron meggátolta, hogy a franciaellenes érzések megnyilvánuljanak. A már idézett pamflet szerzője azt írja, hogy: „a hiszékeny és becsapott Ferdinánd mindent megakadályozott (már ami a franciák megsemmisítését illeti) és alattvalóinak meggyőzően beszélt arról, hogy mennyire *elégedett igaz barátjával és szövetségésével*, akinek csapatai a közös ellenség ellen vonulnak; hogy helyén való a nagylelkű együttműködés vele; hogy őfelsége a neki tett szolgálatot kitüntetőnek tartja.”⁶

Jóllehet Ferdinánd „hiszékeny és becsapott” volt, ha Napóleonnal volt szó, a spanyol nép azonban nem volt gyáva, csúszó-mászó, hanem vakmerő és határozott. Csak előítéletei kötötték, no meg az új királyba vetett hite bénította.

Az aranjuéz-i és a madridi felkelésről március 26-án értesült Napoleon,⁷ aki nyomban megértette, hogy ez nem valami véletlenszerű Godoy-ellenes lázadás, hanem kezdetét vette egy hosszadalmas ellenállás. „Madridban felkelés kezdődött” — írta („un commencement d'insurrection a éclaté”)⁸ —, vagyis az, amitől annyira tartott. Kitartóan hajtogatta Murat-nak, hogy az gondosan kerüljön minden ellenségeskedést és őszintén gondolta, amikor azt mondta: „veszélyes volna túlságosan háborgatni ezeket az embereket.”⁹

⁵ A pamflet elfogulatlanul és valóságúen ábrázolja az 1808. március 17. és május 15. között Madridban, Aranjuézben és Bayonne-ban lezajlott főbb eseményeket. A szöveg tartalmazza a francia császár és hívei hűségének, álnokságának és barbarizmusának leírását, továbbá azt, ahogyan megbukott a Béke hercege és amikor megszakadt a franciák és a spanyolok között a barátság és a szövetség. A pamfletot 1808-ban, Madridban fogalmazták, orosz fordítása név nélkül: Szent-Pétervár, 1812, 9–10. Az írás címéből és tartalmából arra lehet következtetni, hogy ez a „Manifiesto imparcial y exacto de lo mas importante, accurado en Aranjuéz, Madrid y Bayonnes” című pamflet szövegének a teljes fordítása, amely a március 16–19-ki események történelmének egyik legfontosabb forrása. Míg Lafuente szerint a pamflet szerzője névtelen (Historia general, t. XII., 139.), Baumgarten viszont Isidoro Antillon-ének tudja az írást (Geschichte Spaniens, BI, S. 174.). Ez azok közül a spanyol gúnyiratok közül való, amelyek Napóleont támadták; az oroszországi hadjárat idején, 1812-ben lefordították és terjesztették Oroszországban. Érdekes, hogy a későbbi dekabristák házi könyvtáraiban fellelhető több nyelven a rópirat számos kiadása, amely a 19. század első negyedében látott napvilágot és a Napoleon inváziójával szembeálló spanyol nép nemzeti felszabadító harcáról szól.

⁶ Uo., 23.

⁷ Correspondance de Napoléon I., Paris . . . t. XVI, 443.

⁸ Uo., 300. A Louis Napoléon, 27 mars 1808.

⁹ „de trop affaroucher ces gens-lá”. uo, 421. Au grandduc de Berg”. 16 mars 1808.

IV. Károly trónfosztása és Ferdinánd hatalomátvétele Napóleont nem jól érintette, számára ez kifejezetten rosszkor jött. Ezzel kapcsolatban rendkívül érdekes az a március 29-i levél — amelynek hitelessége szerintünk kötes és erről fentebb esik szó —, amelyben egyenesen így fogalmaz: „Teljesen zavarban vagyok.”¹⁰ Egy másik, Murat-nak szóló levélben pedig „az előre nem látható fejleményeket”¹¹ említi. Minden esetre bármilyen tervei voltak korábban, most azon van, hogy valamelyik fivérént minél hamarabb a spanyol trónra ültesse. Hogy a forradalom híret vette, nyomban levelet küldött Luis Napóleonnak, a holland királynak, amelyben leírja, hogy az Angliával kapcsolatos békét képtelen garantálni, hacsak nem mér reá hatalmas csapást a kontinensen. Ehhez most egy francia herceget akar a spanyol trónra ültetni, és ennek lehetőségét Louis-nak ajánlja.

A spanyol trón azonban foglalt. Így tehát mielőtt testvérenek ajándékozná, bármilyen módon szabaddá kell azt tennie. Csakhogy a régi módszerek a forradalom után már nem alkalmasak. Hiába, hogy eddig felforgató szándékaihoz Godoy omnipotenciáját is használhatta; a királyi család viszonyát pedig arra, hogy eljuttassa a döntőbíró szerepét, aki sietve elrendez mindent apa és fia között, s mialatt így kábitja a gyanakvó népet egyre beljebb hatol az országba.

Történt viszont Aranjuez-ben, hogy a nép kedvence, az „áhitott” Ferdinánd jutott a trónra, Godoy pedig nem kerülhetett el kegyetlen sorsát. Ezek a fejlemények összekuszálták Napóleon kártyáit olyannyira, hogy nem tudott tovább balanszírozni a király, a trónörökös és Godoy között.

Napóleon azonban nemcsak zseniális hadvezér volt, de diplomataként is ragyogó. Noha zavarba került, kisvártatva megtalálta az új helyzetből kivezető nagyszerű utat, és a szereplők lételetnát mesterien figyelembe véve a saját hasznára fordította ezt az olyannyira előnytelennek látszó szituációt. És elkezdődött a játszma: Napóleon rájátszott Ferdinánd becsvagyára, butaságára és szolgalelkűségére; a hatalomtól megfosztott szülők Ferdinánd elleni gyűlöletére, és arra, hogy nem akarják neki átengedni a trónt; de játszadozott a szeretője megmentéséért minden áldozatra kész királyné érzéscivel csakúgy, mint a feleségéhez kötődő és vonzalmában elvakult királynak azzal a törekvésével, hogy kiszabadítsa a reá is nagy hatással levő „barátját” és végül még Godoy korrupsziója is Napóleon játéka volt.

A megdöntött Bourbonok viselkedése olyan kifejező volt, hogy szinte sugalmazta Napóleonnak, hogyan bánjon velük. A királyné „imádott Manuelje” sorsáért aggódva magánkívül volt, készen bármely eszközzel megmenteni őt. A spanyol udvarok szigorú és kifinomult ceremóniáihoz szokott hölgy, az illem minden szabályát átlépve a lányánál találkozik Sztroganovval, az orosz követtel, hogy zokogva kikönyörögje kegyence védelmét, hogy ennek érdekében serénykedjen a diplomata Ferdinándnál.¹² Minden bizonnyal az ő bujtoztatásának engedve a hatalmától megfosztott király is azzal, vagyis március 22-én, három nappal a trónfosztás után írásban kéri Murat-ot, hogy az „továbbítsa a császárhoz a szegény Béke Fejedelmének szabadulási kérelmét, aki csupán azért szenved, mert Franciaország barátja volt és kérje meg Napóleont, adjon lehetőséget nekünk, hogy vele (vagyis Godoy-val) együtt távozhassunk egy, az egészségemnek legmegfelelőbb helyre.”¹³ A királyné ugyancsak levélben fordul Murat-hoz: „Őcsászári Felsege, egyetlen barátom! Az én hitvesem, a király; esedezik az Ön barátságáért, mert csakis ebben van minden reményünk.” Godoy megmentéséért könyörögven bocsánatot kér a levélben elforduló hibákért és bevallja, hogy „elvesztette a fejét”.¹⁴ A hozzájuk küldött Monion generális március 23-án arról számol be a császár helytartójának, azaz Murat-nak, hogy a királyi pár panaszt tett fiára, mondván, hogy az egész puccsot Ferdinánd szervezte és a királytól kierőszakolták a lemondást. Elmondták azt is, hogy számukra tartózkodási helyül Badajos-t jelölte ki Ferdinánd, aki annak ellenére sem változtat döntésén, hogy a király egészségére ártalmas éghajlati viszonyok miatt erre esedezve kérték. A királyi pár kérelmezni fogja Napóleon engedélyét, hogy Franciaországban vásárolhassanak birtokot, ahol leélhetnék hátralevő éveiket.¹⁵

¹⁰ Uo. 450.

¹¹ Uo. 458.

¹² G. Sztroganov báró, Oroszország meghatalmazott nagykövetének jelentése, kelt 1808. március 10–22-én. Az OTOSZ Külügyminisztériumi Levéltári Hivatal (a továbbiakban: K LH), 97.

¹³ *Torenc*. I. m. I., Apéndices, 437.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo., 437–438.

Az egész szituációt kihasználva Murat rábeszéli Károlyt, írja alá a Napóleonnak szóló levelet, valamint tiltakozását, miszerint ő, az előzőtt király lemondását kikényszerítettnek nyilvánítja és egyben érvényteleníti azt.¹⁶

Nos tehát, a detronizált királyi pár a lemondását érvényteleníti, Napóleonhoz esdél, mint trónbitorló fiával szembeni egyetlen védelmezőjéhez és mint a „szerencsétlen” Godoy megmentőjéhez. A felséges pár egyetlen vágyaként csupán azt említi: távozzatna egy nyugodalmas, Ferdinánd által nem elérhető helyre. Így a megbuktatott uralkodó voltaképpen meg is határozza a cselekvés Napóleon számára legkedvezőbb módját: azaz az apa segítségével — aki minden bizonnyal elfogadja, hogy a továbbiakban az uralkodás az ő számára lehetetlenné vált, de Ferdinánd hatalomra jutása felbőszítette —, tehát IV. Károly segítségével lemondásra kényszeríteni a fiát. Csakhogy ehhez az kell, hogy mindkettőjüket a hatalmába kerítse. És Napóleon kapva kap az alkalmon: parancsot ad Murat-nak, a követnek és Franciaország minden hivatalos képviselőjének, hogy ne részesítsék királyi tisztetadásban Ferdinándot, Károlyval viszont úgy viselkedjenek, mintha soha sem mondott volna le. Magától értetődik, hogy Ferdinánd nem tudta megőrizni nyugalmát. A Spanyolországot előzőlő francia katonaság adata a legfontosabb erődtímenyek birtokában Ferdinánd szeme láttára tette Napóleon a helyzet urává, akinek akarata eldönti majd, hogy az igénylők közül a régi vagy az új fog uralkodni. Mind az ifjú királyt lekezelő Murat, mind a francia követ előtt Ferdinánd nem győzi árasztani a Napóleon és Franciaország iránti szeretete jeleit. Élelemmel és löszerrel látja el a franciákat, minden engedelmére kész, sietve teljesít minden kérést még a futólag elejtett megjegyzések is, csak hogy kivívja a mindenható Napóleon kegyeit. Egy Cevallos-szal folytatott beszélgetés során de Berg nagyhercegnek (azaz Murat-nak) elegendő volt csupán megemlítenie, hogy szívesen venné, ha az övé lenne I. Ferenc töre, már meg is kapta. Kész látványosság volt az átadás! Arról a nemzeti tróféáról van szó, amelyet a páviai csatában a franciák feletti győzelem során a fogságba ejtett francia királytól I. Ferencről szákmányoltak a spanyolok. Most azonban nagyszámú kísérlete élén d’Astorg márkí hatalmas pompával nyújtotta át.¹⁷ A hajdani hadiszákmánynak ilyen ünnepélyes átadása még inkább kiemelte a nemzeti gyalázatot.

Murat rövidesen bejelenti Napóleon állítólagos várható madridi látogatásának hírért és azon van, hogy rávegye Ferdinándot, utazzék az érkező császár elé, mert ezzel a gesztussal minden ellenérzést elhárítana, ami uralkodásának elismerését akadályozná.

Amikor ezek a rábeszélések mégsem vezetnek a császár által várt eredményhez, akkor Napóleon adjutánsát, Savary tábornokot küldi Madridba. A roppant ügyes diplomata különleges feladatot kap: vigye Bayonne-ba Ferdinándot. Savary azzal kezdte, hogy Napóleon személyes küldötteként azért jött Ferdinándhoz, hogy trónra kerüléséhez gratuláljon, majd kedveskedéssel, sőt hízelgéssel vette körül a királyt. Mindez olyannyira más volt, mint az őt megvető Murat lekezelő modora, hogy a sikertől mámoros és hiú Ferdinándot Savary rá tudta venni az utazásra, biztatta, hogy Bourgosban találkozozék az ő fogadására érkező Napóleonnal, amivel megnyerheti jóindulatát.

Ferdinánd április 10-én elhagyta Madridot. Elutazása előtt miniszterreiből megszervezte a Legfelsőbb kormányzó Juntát, élén nagybátyjával Antonio infánssal. Útvonalan a városok és falvak lakói lelkesen üdvözölték, azonban ahogy közeledett a határhoz, úgy nőtt a nyugtalanság; további utazását igyekeztek meghiúsítani.

Vittoria-ból levelet küldött az éj folyamán Bayonne-ba érkezett császárnak. Napóleon 16-i válaszelevelében (amelyet, mint látni fogjuk, úgy számított, hogy a közeljövőben nyilvánosságra hoz) „királyi felségednek” szólítja Ferdinándot, hogy már a megszólításal jelezze — nem tartja királynak. Az aronjuez-i fejleményekkel kapcsolatban így okította Ferdinándot: „Én jól tudom, milyen veszélyes egy királynak, ha a népet vérontáshoz, önbíráskodáshoz, megtorláshoz szoktatja; kérem az istent, óvja meg Felsőgedet, hogy ezt bármikor átélje.”¹⁸ Godoy sorsáról szólva folytatja: „Hogyan is lehetett perbe fogni a Béke Fejedelmét, nem átadva őt a királynénak és a királynak, az Ön atyjának? . . . Az eredmény nagyon szomorú lenne a Korona számára, Ön, királyi Felsőged, csak olyan jogokkal rendelkezik, amelyeket az édesanyja ruházott önre, akit ha megbánt, ezzel megsemmisíti a saját jogait.” Az alapkérdéshez, vagyis Ferdinánd uralkodásának elismeréséhez érve Napóleon megírja, hogy IV. Károly lemondása olyan pillanatban történt, amikor Spanyolországot francia csapatok özönlötték el. Így azután a császár azzal vádolható, hogy barátja hatalmának megdöntésére küldte a seregeit. Mindennek követke-

¹⁶ *Comte Murat*: Murat lieutenant d’Empereur en Espagne. Paris 1897.

¹⁷ Uo., 108.

¹⁸ *Correspondance . . .*, t. XVII, 10.

tében tanulmányoznia kell a kérdést, mielőtt elfogadottnak nyilvánítja a lemondást. Ha bizonyítást nyer, hogy IV. Károlyt nem erőszakkal mondatták le, Ő nyomban elismeri királynak Ferdinándot. Ezzel kapcsolatban még szeretne vele beszélgetni.

A levél alapszándéka teljesen világos — francia földre csábítani Ferdinándot. Azonban ha csak ez lett volna a cél, akkor értetlenül állnánk a Ferdinándot sértő erkölcsi prédikációk előtt csakúgy, mint a törvénytelen születésére tett célzásoktól hemzsegtől levél olvastán, amivel kétségtelenül megbántani és elriasztani akarta Ferdinándot. A magyarázatot Napóleon április 17-i levelében találjuk, amelyet a Spanyolországban állomásozó császári gárda parancsnokának Bessieres-nek küldött azzal, hogy amennyiben Ferdinánd Bourgos-ban maradna, netán visszafordulna Madridba — tartóztassák le. Ami pedig IV. Károly protestálását és a fenti, Ferdinándnak szóló, császári levél másolatát illeti — hozzák nyilvánosságra.¹⁹ Világos tehát, hogy az ominózus levelet a széles olvasóközönségnek szánta a császár, arra számítva, hogy a spanyolok előtt ezzel bizonyítja majd Ferdinánd letartóztatásának helyességét, tökéletesen befeketíti őt és, amennyire lehetséges, a szüleit is. Így is történt. Alig győződött meg arról, hogy Ferdinánd a hatalmában van, Napóleon máris szellőztetni kezdte, a Bourbonokat kompromittáló egyéb dokumentumokkal együtt, ezt a levelet is. Ez az oka annak, hogy a hatalmasok számára érthető módon elítélően nyilatkozik a népi mozgalmak veszélyéről; ezért találunk egyenes és durva megjegyzéseket Godoy és a királyné kapcsolatára, arra, hogy a királyi párnak kell felelnie kegyence bűneiért; ezért tesz Napóleon célzást Ferdinánd törvénytelen származására, majd végül Ferdinánd hitszegése miatt szemrehányásokkal illeti, mondván: „Királyi Felsőgednek számos vétke van, bizonyítandó elég csak azt a levelet említenem, amelyet Öntől kaptam és amelyet mindig feledni szeretnék. Ha eljön az idő, amikor Ön király lesz, majd megtudja Felsőged, mennyire szent dolog a trón joga: a trónörökös hercegnek minden lépése bűnös, amit idegen hatalom felé tesz.”²⁰

Mindelől viszont Ferdinánd csupán azt értette, hogy sürgősen Bayonne-ba kell mennie, hogy mielőbb meggyőzze Napóleon apja önkéntes lemondásáról, ellenkező esetben elvesztheti a koronát. És Ferdinánd átlépi a francia határt, hogy 20-án Bayonne-ba érkezék. A kör bezárult. Ferdinánd kelepcebe esett.

Napóleon egyelőre nem fedi fel szándékát. Találkozásukkor átöleli Ferdinándot, majd rövid együttlét után ebédre invitálja vendégét és távozik. A császár palotájába érkező Ferdinándot hintójánál fogadja Napóleon; újabb ölelések, majd kézen fogva vezeti vendégét lakosztályába. Amikor ebéd után mindenki visszavonult, Savary bement Ferdinándhoz, hogy Napóleon nevében közölje vele a következköket: Ferdinándnak a maga és leendő utódai nevében le kell mondania a trónról. Minden gyávaasága ellenére Ferdinánd megmakasolta magát. Tárgyalások kezdődtek miniszterei, Cevallos és volt nevelője Eskoik valamint a császár között. Látna, hogy az értekezések semmire sem vezetnek, Napóleon úgy döntött, hogy a továbbiakban Károly személyén keresztül cselekszik. A király engedelmességéről bebiztosította magát, miután odahozatta Godoy-t.

Napóleon egyetlen szavára, 30-án megérkezett Károly és Mária-Lujza, akiket uralkodói tiszteletadással fogadtak. Így esett, hogy az egész királyi család Napóleon kezében, francia földön találta magát.

Egyidejűleg Madridban Napóleon parancsára már spanyolul nyomtatják és terjesztik a Ferdinándnak szóló császári levelet, Montion generális beszámolóját az idős királyi pár látogatásáról. Károly levelét Napóleonhoz és protestálását korábban a trónfosztás miatt, majd az április 17-it, amit d'Antonio-nak címzett a király,²¹ — csupa olyan dokumentumot, ami a Bourbonokat kompromittálja.

Röviddel érkezése után Napóleon meglátogatta a királyi párt, amikor is az ő jelenlétében és minden bizonnyal az ő rábeszélésére Károly a fiát hívatta. Itt tanúja volt egy olyan epizódnak, ami még a sokat látott Napóleon is felzaklatta. Károly a legélesebb hangon visszakövetelte a koronát, megfenyegetvén Ferdinándot, hogy ellenkező esetben Őt és fivéreit árulókká nyilvánítja. Napóleon hozzáfűzte, hogy a maga részéről Károly partraszállását vállalja. Még az események friss hatására, bizalmasai körében, a császár úgy mesélte a folytatást: „Akkor vett különös fordulatot a szcéna, amikor a király szavába vágva a királyné káromolta és fenyegetésekkel árasztotta el fiát; szemére hánytva, hogy megdöntötte hatalmukat, engem pedig arra kért, küldjem vérpadra a fiát. Hát milyen asszony ez! Miféle anya!?! A rémületet hozza rám!”²² Ez az a bátorságáról híres Napóleon mondta, aki már nemegyszer nyugodtan nézett szembe a puskacövekkel.

¹⁹ Uo., 18.

²⁰ Correspondance . . . , t. XVII, 11.

²¹ Sztroganov jelentése, kelt április 20 — május 2-án, KLH, 235.

²² *Pradt.* I. m 131.

Ez a jelenet, feltételezhetően, nem kisebb rémületbe ejtette magát Ferdinándot. Mindazonáltal neki és tanácsadóinak sikerült a lemondást egy sor követeléshez kötni, amit a Károlynak küldött levélben, voltaképpen a spanyol néphez szóló folyamodványként állítottak össze. Ebben Ferdinánd mindenekelőtt Károlynak arra a kijelentésére emlékeztet, ami a beszélgetésük előtti estén hangzott el arról, hogy „ő uralkodni nem akar, de még ennél is kevésbé óhajt visszatérni Spanyolországba. Az elhangzottak ellenére Ófelsége most azt parancsolja nekem, hogy mondjak le a koronáról Ófelsége javára . . . A körülményeket figyelembe véve kész vagyok lemondani koronámról az alábbi feltételek mellett.” Itt aztán rámutat arra a bizonyos „körülményre”, vagyis arra, hogy a lemondásra Napóleon kényszeríti őt, továbbá kijelenti ország-világ előtt, hogy Károly — Franciaország eszköze, hiszen Ferdinánd lemondását követelve nem akarja a trónt visszafoglalni, tehát világos, hogy Napóleon hódító terveit akarja előmozdítani. Mi több: a Ferdinánd által jelzett feltételeknek már a jellege is azt bizonyítja, hogy apjával és Napóleonnal vívott harcához a spanyol forradalmi erőkben keres támaszt, hozzájuk folyamodik. Nos tehát: követeli Károly visszatérését Spanyolországba, jól tudva, hogy a nép mennyire gyűlöli volt uralkodóját. Ferdinánd feltétele ezenkívül a cortes összehívása is, hogy módjában álljon a parlament előtt megmagyarázni azokat a motívumokat, amelyek őt lemondásra készítették, és amelyek között mindenekelőtt az az állítólagos szándék vezrelte őt, hogy megóvja hazáját a testvérharc rémségeitől. Követelte továbbá, hogy az olyan személyek, akik részvételükkel a nép haragjára (mint pl. Godoy) ne térhessenek vissza a hazatérő királlyal. Ha Károly, korábbi elhatározásához híven, nem akar Spanyolországba jönni, abban az esetben ő maga fog kormányozni, mert (mint büszkén kijelenti) „mellettem van a törvény, a nép szava és alattvalóim szeretete”.²³

Beláthatjuk, hogy egy ilyen levél képes nemcsak megnövelni a népnek Ferdinánd iránti bizalmát, hanem azt a képzetet is keltheti, hogy ő az, aki feltámasztja az ősi szabadságjogokat, ő a nép boldogulásáért szenvedő mártír, akit Napóleon járma és az intervenciók eszközüvé vált apja is gyötör.

Károly, egy Napóleon által inspirált levélben válaszolt Ferdinándnak. A levelet Godoy állította össze, akit mint mindenben, engedelmes eszközt teljesen hatalmában tartott a császár. Pradt így ír róla: „Károly minden beszédét ő diktálta. A javaslatai, a fiának szóló levele — mind a Béke Fejedelmének a műve. Napóleon megszabta, hogy milyen irányba haladjanak az események, a kegyenc mindenben igazolta őt. Hiteles az az információ, amely szerint mind Károly detronizálását megelőző, mind az azt követő időszakban minden fontos okiratot közvetve vagy közvetlenül a Béke Fejedelme állított össze, engedelmesen betartva Napóleon előírásait. Napóleon szerint az egyetlen, amihez Godoy ragaszkodott — a kegydíj volt. Ezenkívül semmi nem érdekelté.”²⁴

Ebben a Károly nevében küldött és Godoy által összeállított levélben mindenekelőtt kifejtik, hogy Spanyolország Ferdinánd miatt van kritikus helyzetben, amelyből csak Napóleon mentheti ki. A továbbiakban következnek a Ferdinándnak címzett vádak: „udvaromban Ön volt a rendbontás kezdeményezője, ellenem lázított a testőrségemet, fogságban tartotta saját atyját . . . elfoglalta a trónomat és Madrid népének és a külföldi csapatoknak a rendelkezésére állt . . . Tömegzavargásokat előidézni annyit tesz, mint Spanyolország összeomlását elősegíteni, rémséges katasztrófába sodorni magát, az én királyságomat, alattvalóimat és családomat.” A továbbiakban Károly megtagadja a cortes vagy bármi más képviselői gyűlés összehívását és kijelenti: „Én azért uralkodtam, hogy alattvalóim boldogok legyenek és nem akarok nekik polgárháborút, lázongást, népgyűlést vagy forradalmat hagyni örökül. Mindent meg kell tenni a nép érdekében, de semmit a nép által.”²⁵

Ez a levél ilyen-olyan úton eljutott a spanyolokhoz, akikben szükségszerűen kialakította azt a meggyőződést, hogy a nép mellett, a felkelésük és a népképviselői gyűlés összehívása mellett van Ferdinánd, Károly pedig az intervenció segítségét hívta, hogy a régi, gyűlöletes rendszert állítsa vissza. Nem csoda, ha úgy érezték, hogy a levél befejező szavaival Károly gúnyt űz velük: „Az egész életemet népem érdekében áldoztam fel.”

A május 4-i válaszlevelében büszkén írja Ferdinánd, hogy „jogomat a törvény szentesíti és a nemzet óhajtja”, rámutatva egyben arra, hogy egy dinasztia trónfosztása nem történhet meg anélkül, hogy a nemzet a cortesen keresztül jóvá ne hagyja.²⁶

A további tárgyalásokat a május 2-i madridi felkelés híre szakította meg.

²³ I. m. 378 — 379.

²⁴ I. m., 138 — 139.

²⁵ *Torenc*. I. m. 461 — 463.

²⁶ I. m. 463 — 466.